כיתה ז' | תנ"ך | שיעור 3 מתוך 3 | 45 דק' | שמואל א טו, א-לה

ממלכתי: ספר שמואל א נלמד בחטיבת הביניים (קריאה ספרותית-היסטורית, דמויות וערכים). חמ"ד: בתכנית החמ"ד ספר שמואל א משויך לכיתה ח', והיחידה מתאימה גם לה; לימוד עם רש"י, רד"ק, מצודת דוד ואברבנאל. יש לבדוק מול התכנון השנתי של בית הספר.

"הנה שמע מזבח טוב": מלחמת עמלק ודחיית שאול

🎯 מטרות השיעור

- התלמידים יתארו את הציווי לשאול, ומה שאול והעם עשו בפועל "וַיַּחְמֹל שָׁאוּל וְהָעָם עַל-אֲגָג, וְעַל-מֵיטַב הַצֹּאן"
- התלמידים ינתחו את הדו-שיח בין שמואל לשאול: "הֶקִימֹתִי, אֶת-דְּבַר ה'" מול "וּמֶה קוֹל-הַצֹּאן הַזֶּה בְּאָזְנָי"
- התלמידים יסבירו את העיקרון "הִנֵּה שְׁמֹעַ מִזֶּבַח טוֹב", את הודאת שאול "כִּי יָרֵאתִי אֶת-הָעָם, וָאֶשְׁמַע בְּקוֹלָם" ואת קריעת המעיל

📚 בהתאם לתוכנית הלימודים

בהתאם לתוכנית הלימודים: לפי מתווה משרד החינוך להוראת שמואל א בחמ"ד (תשפ"ז, כיתה ח'), פרק טו: "מלחמת שאול בעמלק", חטאו של שאול באי קיום ציווי החרמת עמלק, ו"קריעת המלוכה משאול". הרעיונות הגדולים במתווה: "הקב"ה מעדיף ציות מלא למצוותיו על פני טקסים וקרבנות", ו"גם המלך מחויב במצוות ה' בידי הנביא".

❓ השאלה הגדולה של השיעור

מה חשוב יותר: הכוונה הטובה או ההקשבה?

שאול מנצח את עמלק, אבל משאיר את המלך ואת הצאן הטוב, ואומר שזה כדי להקריב לה'. שמואל עונה שהקשבה טובה מזבח. בשיעור בודקים את התירוצים של שאול ואת הרגע שבו הממלכה נקרעת ממנו.

🚪 כרטיס כניסה (2 דקות)

בתחילת השיעור כל תלמיד עונה בכתב, בלי ציון:

1. מה אמר שמואל לשאול בפרק יג, אחרי שהקריב בגלגל?
2. מה זוכרים מהתורה על עמלק (שמות יז או דברים כה)?
3. מתי אנשים אומרים "עשיתי הכול" כשבעצם לא עשו? למה?

למורה: שאלה 1 מחברת לחטא הראשון; הפרק הזה הוא החטא השני, והפעם הדחייה סופית. שאלה 2 נותנת רקע: עמלק תקף את ישראל בדרך ממצרים (טו, ב מזכיר זאת).

🧪 פתיחה

כותבים על הלוח שני משפטים: "הֲקִימֹתִי, אֶת-דְּבַר ה'" ו"וּמֶה קוֹל-הַצֹּאן הַזֶּה בְּאָזְנָי". שואלים: מי לדעתכם אמר כל משפט? מה המצב שבו אדם אומר את המשפט הראשון, ומישהו עונה לו בשני? אחר כך קוראים את הפרק.

📖 הסבר למורה

שמואל מזכיר לשאול שהוא נמשח בשליחות ה', ומעביר ציווי: להכות את עמלק, שתקף את ישראל בדרך ממצרים, ולהחרים הכול. שאול יוצא, מזהיר את הקיני לזוז, ומנצח. אבל "וַיַּחְמֹל שָׁאוּל וְהָעָם עַל-אֲגָג, וְעַל-מֵיטַב הַצֹּאן וְהַבָּקָר", והם החרימו רק את מה שנראה להם חסר ערך.

ה' אומר לשמואל "נִחַמְתִּי, כִּי-הִמְלַכְתִּי אֶת-שָׁאוּל לְמֶלֶךְ", ושמואל זועק כל הלילה. בבוקר שאול פוגש אותו בשמחה: "הֲקִימֹתִי, אֶת-דְּבַר ה'". שמואל שואל "וּמֶה קוֹל-הַצֹּאן הַזֶּה בְּאָזְנָי". שאול מתרץ: העם חמל על הצאן "לְמַעַן זְבֹחַ, לַה' אֱלֹהֶיךָ". שמואל מזכיר לו: "הֲלוֹא אִם-קָטֹן אַתָּה בְּעֵינֶיךָ, רֹאשׁ שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל אָתָּה".

כאן נאמר העיקרון: "הַחֵפֶץ לַה' בְּעֹלוֹת וּזְבָחִים, כִּשְׁמֹעַ, בְּקוֹל ה': הִנֵּה שְׁמֹעַ מִזֶּבַח טוֹב". שאול מודה: "כִּי יָרֵאתִי אֶת-הָעָם, וָאֶשְׁמַע בְּקוֹלָם". שמואל מסרב לחזור איתו, ושאול אוחז בכנף מעילו והמעיל נקרע. שמואל אומר "קָרַע ה' אֶת-מַמְלְכוּת יִשְׂרָאֵל מֵעָלֶיךָ, הַיּוֹם; וּנְתָנָהּ, לְרֵעֲךָ הַטּוֹב מִמֶּךָּ". בסוף הפרק שמואל ושאול נפרדים: "כִּי-הִתְאַבֵּל שְׁמוּאֵל, אֶל-שָׁאוּל".

📜 הפסוקים (מכון ממרא, נוסח מנוקד)

שמואל א פרק טו, פסוקים א-ג

(א) וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל, אֶל-שָׁאוּל, אֹתִי שָׁלַח ה' לִמְשָׁחֲךָ לְמֶלֶךְ, עַל-עַמּוֹ עַל-יִשְׂרָאֵל; וְעַתָּה שְׁמַע, לְקוֹל דִּבְרֵי ה'.

(ב) כֹּה אָמַר, ה' צְבָאוֹת, פָּקַדְתִּי, אֵת אֲשֶׁר-עָשָׂה עֲמָלֵק לְיִשְׂרָאֵל – אֲשֶׁר-שָׂם לוֹ בַּדֶּרֶךְ, בַּעֲלֹתוֹ מִמִּצְרָיִם.

(ג) עַתָּה לֵךְ וְהִכִּיתָה אֶת-עֲמָלֵק, וְהַחֲרַמְתֶּם אֶת-כָּל-אֲשֶׁר-לוֹ, וְלֹא תַחְמֹל, עָלָיו; וְהֵמַתָּה מֵאִישׁ עַד-אִשָּׁה, מֵעֹלֵל וְעַד-יוֹנֵק, מִשּׁוֹר וְעַד-שֶׂה, מִגָּמָל וְעַד-חֲמוֹר.

שמואל א פרק טו, פסוקים ז-טו

(ז) וַיַּךְ שָׁאוּל, אֶת-עֲמָלֵק, מֵחֲוִילָה בּוֹאֲךָ שׁוּר, אֲשֶׁר עַל-פְּנֵי מִצְרָיִם.

(ח) וַיִּתְפֹּשׂ אֶת-אֲגַג מֶלֶךְ-עֲמָלֵק, חָי; וְאֶת-כָּל-הָעָם, הֶחֱרִים לְפִי-חָרֶב.

(ט) וַיַּחְמֹל שָׁאוּל וְהָעָם עַל-אֲגָג, וְעַל-מֵיטַב הַצֹּאן וְהַבָּקָר וְהַמִּשְׁנִים וְעַל-הַכָּרִים וְעַל-כָּל-הַטּוֹב, וְלֹא אָבוּ, הַחֲרִימָם; וְכָל-הַמְּלָאכָה נְמִבְזָה וְנָמֵס, אֹתָהּ הֶחֱרִימוּ.

(י) וַיְהִי, דְּבַר-ה', אֶל-שְׁמוּאֵל, לֵאמֹר.

(יא) נִחַמְתִּי, כִּי-הִמְלַכְתִּי אֶת-שָׁאוּל לְמֶלֶךְ – כִּי-שָׁב מֵאַחֲרַי, וְאֶת-דְּבָרַי לֹא הֵקִים; וַיִּחַר, לִשְׁמוּאֵל, וַיִּזְעַק אֶל-ה', כָּל-הַלָּיְלָה.

(יב) וַיַּשְׁכֵּם שְׁמוּאֵל לִקְרַאת שָׁאוּל, בַּבֹּקֶר; וַיֻּגַּד לִשְׁמוּאֵל לֵאמֹר, בָּא-שָׁאוּל הַכַּרְמֶלָה וְהִנֵּה מַצִּיב לוֹ יָד, וַיִּסֹּב וַיַּעֲבֹר, וַיֵּרֶד הַגִּלְגָּל.

(יג) וַיָּבֹא שְׁמוּאֵל, אֶל-שָׁאוּל; וַיֹּאמֶר לוֹ שָׁאוּל, בָּרוּךְ אַתָּה לַה' – הֲקִימֹתִי, אֶת-דְּבַר ה'.

(יד) וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל, וּמֶה קוֹל-הַצֹּאן הַזֶּה בְּאָזְנָי, וְקוֹל הַבָּקָר, אֲשֶׁר אָנֹכִי שֹׁמֵעַ.

(טו) וַיֹּאמֶר שָׁאוּל מֵעֲמָלֵקִי הֱבִיאוּם, אֲשֶׁר חָמַל הָעָם עַל-מֵיטַב הַצֹּאן וְהַבָּקָר, לְמַעַן זְבֹחַ, לַה' אֱלֹהֶיךָ; וְאֶת-הַיִּוֹתֵר, הֶחֱרַמְנוּ.

שמואל א פרק טו, פסוקים יז-לא

(יז) וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל – הֲלוֹא אִם-קָטֹן אַתָּה בְּעֵינֶיךָ, רֹאשׁ שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל אָתָּה; וַיִּמְשָׁחֲךָ ה' לְמֶלֶךְ, עַל-יִשְׂרָאֵל.

(יח) וַיִּשְׁלָחֲךָ ה', בְּדָרֶךְ; וַיֹּאמֶר, לֵךְ וְהַחֲרַמְתָּה אֶת-הַחַטָּאִים אֶת-עֲמָלֵק, וְנִלְחַמְתָּ בּוֹ, עַד כַּלּוֹתָם אֹתָם.

(יט) וְלָמָּה לֹא-שָׁמַעְתָּ, בְּקוֹל ה'; וַתַּעַט, אֶל-הַשָּׁלָל, וַתַּעַשׂ הָרַע, בְּעֵינֵי ה'.

(כ) וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל-שְׁמוּאֵל, אֲשֶׁר שָׁמַעְתִּי בְּקוֹל ה', וָאֵלֵךְ, בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר-שְׁלָחַנִי ה'; וָאָבִיא, אֶת-אֲגַג מֶלֶךְ עֲמָלֵק, וְאֶת-עֲמָלֵק, הֶחֱרַמְתִּי.

(כא) וַיִּקַּח הָעָם מֵהַשָּׁלָל צֹאן וּבָקָר, רֵאשִׁית הַחֵרֶם, לִזְבֹּחַ לַה' אֱלֹהֶיךָ, בַּגִּלְגָּל.

(כב) וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל, הַחֵפֶץ לַה' בְּעֹלוֹת וּזְבָחִים, כִּשְׁמֹעַ, בְּקוֹל ה': הִנֵּה שְׁמֹעַ מִזֶּבַח טוֹב, לְהַקְשִׁיב מֵחֵלֶב אֵילִים.

(כג) כִּי חַטַּאת-קֶסֶם מָרִי, וְאָוֶן וּתְרָפִים הַפְצַר: יַעַן, מָאַסְתָּ אֶת-דְּבַר ה', וַיִּמְאָסְךָ, מִמֶּלֶךְ.

(כד) וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל-שְׁמוּאֵל חָטָאתִי, כִּי-עָבַרְתִּי אֶת-פִּי-ה' וְאֶת-דְּבָרֶיךָ: כִּי יָרֵאתִי אֶת-הָעָם, וָאֶשְׁמַע בְּקוֹלָם.

(כה) וְעַתָּה, שָׂא נָא אֶת-חַטָּאתִי; וְשׁוּב עִמִּי, וְאֶשְׁתַּחֲוֶה לַה'.

(כו) וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל-שָׁאוּל, לֹא אָשׁוּב עִמָּךְ: כִּי מָאַסְתָּה, אֶת-דְּבַר ה', וַיִּמְאָסְךָ ה', מִהְיוֹת מֶלֶךְ עַל-יִשְׂרָאֵל.

(כז) וַיִּסֹּב שְׁמוּאֵל, לָלֶכֶת; וַיַּחֲזֵק בִּכְנַף-מְעִילוֹ, וַיִּקָּרַע.

(כח) וַיֹּאמֶר אֵלָיו, שְׁמוּאֵל, קָרַע ה' אֶת-מַמְלְכוּת יִשְׂרָאֵל מֵעָלֶיךָ, הַיּוֹם; וּנְתָנָהּ, לְרֵעֲךָ הַטּוֹב מִמֶּךָּ.

(כט) וְגַם נֵצַח יִשְׂרָאֵל, לֹא יְשַׁקֵּר וְלֹא יִנָּחֵם: כִּי לֹא אָדָם הוּא, לְהִנָּחֵם.

(ל) וַיֹּאמֶר חָטָאתִי – עַתָּה כַּבְּדֵנִי נָא נֶגֶד זִקְנֵי-עַמִּי, וְנֶגֶד יִשְׂרָאֵל; וְשׁוּב עִמִּי, וְהִשְׁתַּחֲוֵיתִי לַה' אֱלֹהֶיךָ.

(לא) וַיָּשָׁב שְׁמוּאֵל, אַחֲרֵי שָׁאוּל; וַיִּשְׁתַּחוּ שָׁאוּל, לַה'.

שם ה' מובא בכתיב ה'. הפסוקים המלאים בקישורים למטה.

⚖️ כתוב / מפרשים

בצד אחד מה שכתוב בפסוק, ובצד השני פירוש. הפירוש הוא דרך אחת להבין, לא חלק מהפסוק.

📜 **כתוב:** "הִנֵּה שְׁמֹעַ מִזֶּבַח טוֹב, לְהַקְשִׁיב מֵחֵלֶב אֵילִים" (שמואל א טו, כב)

💭 **מפרשים:** מצודת דוד: "כי הנה לשמוע בקולו, טוב בעיניו יותר מזבח". הקרבן אינו תחליף להקשבה.

📜 **כתוב:** "כִּי יָרֵאתִי אֶת-הָעָם, וָאֶשְׁמַע בְּקוֹלָם" (שמואל א טו, כד)

💭 **מפרשים:** מצודת דוד מסביר: "ועל ידי זה חטאתי להמרות פי ה'". שאול מודה שהפחד מהעם הוא שהוביל אותו.

📜 **כתוב:** "הֲלוֹא אִם-קָטֹן אַתָּה בְּעֵינֶיךָ, רֹאשׁ שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל אָתָּה" (שמואל א טו, יז)

💭 **מפרשים:** בפרק ט שאול אמר "הֲלוֹא בֶן-יְמִינִי אָנֹכִי מִקְּטַנֵּי שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל". שמואל מזכיר לו: הענווה של אז לא פוטרת אותך מאחריות של מלך.

👩‍🏫 מהלך השיעור (45 דקות)

חומרים: תנ"ך (או דף הפסוקים מהעמוד הזה), מצגת, דף עבודה, לוח

1. כרטיס כניסה (3 דקות)
2. פתיחה: מי אמר מה? שני משפטים על הלוח (4 דקות)
3. קריאה מודרכת של טו, א-ט: הציווי ומה שנעשה בפועל (8 דקות)
4. קריאה בתפקידים של טו, י-כג: שמואל ושאול. מיפוי התירוצים של שאול (12 דקות)
5. טו, כד-לה: ההודאה, קריעת המעיל והפרידה. דיון (10 דקות)
6. סיכום היחידה: שלושה פרקים, שני חטאים, וכרטיס יציאה (8 דקות)

💬 שאלות לדיון

הבנה (מה כתוב?)

1. על מי חמלו שאול והעם?
2. מה אומר שאול לשמואל כשהם נפגשים?
3. מה קרה למעיל של שמואל, ומה אמר שמואל אחר כך?

פרשנות (מה זה אומר?)

1. שאול אומר "הקימתי את דבר ה'". האם הוא משקר, או שהוא באמת חושב כך?
2. מה פירוש "הנה שמע מזבח טוב"? למה זה חשוב דווקא כאן?

הערכה (מה דעתי?)

1. שאול אומר "כי יראתי את העם". האם מנהיג צריך להקשיב לעם? מתי זה טוב ומתי זו בעיה?
2. מה ההבדל בין החטא בפרק יג לבין החטא בפרק טו?

🏁 סיכום השיעור

שאול מנצח את עמלק אבל לא ממלא את הציווי במלואו, ומסביר שהעם רצה להקריב. שמואל קובע שהקשבה טובה מקרבן, ושאול מודה שפחד מהעם. המעיל הנקרע הופך לסמל: הממלכה נקרעת משאול וניתנת "לרעך הטוב ממך". בשיעורים הבאים נכיר את הרע הזה: דוד.

🎟️ כרטיס יציאה (2 דקות)

השלימו: "שאול נדחה כי... ; המעיל הנקרע מסמל...".

🧭 התאמה לפי זרם

השיעור מתאים לשני הזרמים. ההבדל בדגשים:

ממלכתי

- קריאה של הפרק כמבחן של אחריות מנהיגותית: שאול מעביר את האחריות לעם, ושמואל מחזיר אותה אליו.
- דגש על התבנית הספרותית: "שמע" ו"קול" חוזרים בפרק (שמע לקול דברי ה', קול הצאן, שמעתי בקול ה', ואשמע בקולם).

ממלכתי-דתי (חמ"ד)

- "הִנֵּה שְׁמֹעַ מִזֶּבַח טוֹב" כעיקרון בעבודת ה': מצווה שמקיימים לפי רצוננו אינה שמיעה בקול ה'.
- מצוות מחיית עמלק ומשמעותה, כפי שהיא נלמדת בבית הספר. מומלץ להקדים מסגרת: מדובר בציווי מקראי מסוים לזמנו, והדיון בכיתה הוא על ציות ואחריות.

💡 הערות למורה

הציווי להחרים את עמלק כולו הוא נושא רגיש. מומלץ לא לדלג עליו ולא להתעכב עליו: להציג אותו כציווי של הכתוב לזמנו, ולמקד את הדיון בשאלת ההקשבה והאחריות של שאול, כמו שעושה הפרק עצמו. סצנת אגג (טו, לב-לג) אינה בדף השיעור, ואפשר לספר אותה בקצרה. למתקשים: דף עם תמיכה.

📝 בדף העבודה

בדף: הציווי ומה שנעשה, הדו-שיח בין שמואל לשאול, "הנה שמע מזבח טוב", ההודאה והמעיל, השוואה לפרק יג ומשימת סיכום. יש גם גרסה עם תמיכה.

מקורות

- שמואל א פרק טו – מכון ממרא (נוסח הפסוקים)
- מצודת דוד על שמואל א טו – ספריא
- רש"י על שמואל א טו – ספריא
- מתווה להוראת שמואל א, תשפ"ז – תנ"ך חמ"ד, משרד החינוך (PDF)

מחוון: "הנה שמע מזבח טוב": מלחמת עמלק ודחיית שאול

1. אגג: ציווי – להחרים הכול, גם את המלך; נעשה – נתפס חי. מיטב הצאן והבקר: ציווי – להחרים "משור ועד שה"; נעשה – שאול והעם חמלו עליהם ולא החרימו. מה שנראה חסר ערך: ציווי – להחרים; נעשה – החרימו ("וכל המלאכה נמבזה ונמס אתה החרימו").
2. שאול טוען שקיים את הציווי, אבל הקולות של הצאן שהשאירו נשמעים בדיוק באותו רגע. הראיה נגד שאול נשמעת באוזניים בזמן שהוא מדבר.
3. תירוצים: העם חמל על מיטב הצאן כדי לזבוח לה׳ (טו, טו); שאול שמע בקול ה׳ והביא את אגג, והעם לקח מהשלל ראשית החרם לזבוח בגלגל (טו, כ-כא). הוא מטיל את האחריות על העם ("אשר חמל העם", "ויקח העם").
4. ה׳ רוצה שישמעו בקולו יותר משהוא רוצה קרבנות; שמיעה בקול ה׳ טובה מזבח. שמואל אומר זאת עכשיו כי שאול מסביר שהשאירו את הצאן כדי להקריב, ושמואל מראה שהקרבן אינו מתקן את חוסר ההקשבה.
5. שאול אחז בכנף מעילו של שמואל והמעיל נקרע. שמואל אמר: "קרע ה׳ את ממלכות ישראל מעליך היום, ונתנה לרעך הטוב ממך". המעיל הנקרע מסמל את הממלכה שנלקחת משאול וניתנת לאחר.
6. משותף: בשני המקרים שאול לא שמע בקול ה׳ ונביאו עד הסוף, ובשניהם השפיע עליו העם (יג, יא: "כי נפץ העם מעלי"; טו, כד: "כי יראתי את העם ואשמע בקולם"). בשניהם קשור לקרבן. ההבדל: בפרק יג "ממלכתך לא תקום" (הבית לא ימשיך), ובפרק טו הדחייה מיידית: "וימאסך ממלך". (ניקוד מוצע: דמיון 2, פסוקים 2, הבדל או ניסוח 1.)

פרשנות מסומנת כפרשנות (רש"י, רד"ק ומצודת דוד מתוך ספריא). נוסח הפסוקים ממכון ממרא; שם ה׳ מובא בכתיב ה׳. ממלכתי: ספר שמואל א נלמד בחטיבת הביניים (קריאה ספרותית-היסטורית, דמויות וערכים). חמ"ד: בתכנית החמ"ד ספר שמואל א משויך לכיתה ח', והיחידה מתאימה גם לה; לימוד עם רש"י, רד"ק, מצודת דוד ואברבנאל. יש לבדוק מול התכנון השנתי של בית הספר.